NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.
2 COR. IV: 13.

ABRAHAMS NAKOMELINGEN.

Wat zijn al de wondertooneelen eener Ilias of Odyssea en hare helden, bij de eenvoudige maar veelbeduidende lotgevallen der eerwaardige aartsvaderlijke geschiedenis? — De gansche geschiedenis van het Joodsche volk vertoont zich ons, overeenkomstig met den aard en de natuur hunner ceremoniële wet, als een levend, zielverheffend en hartverkwikkend kort begrip van alle historiebeschrijving van hemel en aarde.
HAMANN.

Men vindt in Mozes eerste boek zeven profetiën, die Abraham ter belooning zijner getrouwheid en gehoorzaamheid aan zijnen God, eene uitgebreide nakomelingschap toezeggen, menigvuldig als 's hemels gestarnte, en het zand aan den zeeoever; — en in het bijzonder, zoowel aan Ismaël, omdat het *zijn* zoon was, dat de Heere twaalf Vorsten uit hem zou doen geboren worden en hem zelven tot een groot volk stellen; — als vooral aan Izaak, den *zoon der belofte*, in wiens zaad alle de volken der aarde moesten gezegend worden (*).

Drie van deze groote beloften ontving de zwervende Herdersvorst en zijne vrouwe, toen zij naar den loop der natuur geen kroost meer konden verwachten (†). En als nogtans Izaak, op eene wondervolle wijze geboren, tot jongelingsjaren was opgegroeid, werd den Aartsvader geboden, den zoon, van wiens leven de vervulling van al deze beloften afhing, Gode te slachten, even als of de Heer zijne eigene toezeggingen had willen te schande maken. En evenwel geloofde Abraham God, en het werd hem gerekend tot rechtvaardigheid. Waarlijk, indien immer, dan behoorde er toen het sterkste én ootmoedigste geloof toe, om aan de beloften Gods niet te twijfelen! — Abraham rust thans met zijne Sara sints duizenden van jaren in zijne grafstede bij Hebron; maar nog *spreekt hij door zijn geloof nadat hij gestorven is.* Mochten wij dan nu het onze versterken, door op de heerlijke vervulling te zien, die Eeuwen na de belofte het nageslacht van den Geloofsheld gewierd; waarvan de Psalmist reeds God verheerlijkend zong (Ps. 105):

God zal zijn waarheid nimmer krenken,
Maar eeuwig zijn Verbond gedenken:
Zijn woord wordt altoos trouw volbracht
Tot in het duizendste geslacht.
't Verbond met Abraham zijn vrind
Bevestigt Hij van kind tot kind.

I.

NAKOMELINGEN VAN HAGAR.

Hagar was de moeder van Ismaël, den stamvader der Arabieren. »De Arabier (zegt een der grootste land- en volkenkenners van onzen tijd (*)) kent geen begrensd land gelijk de Europeër, wiens landpalen men op de kaart kan aanwijzen. Zoo ver zijne kudden trekken en zijne horden hun gebied kunnen handhaven, zoo ver strekt zich zijn Vaderland uit. Overal waar Ismaël, Abrahams zoon, zijn vee weidde, zoo ver (en wie kan hier de grenspaal onderscheiden?) behoort ook den hedendaagschen Arabier, naar zijne vaste overtuiging, van rechtswege al wat eenige waardij voor hem heeft. Als

(*) 1°. Gen. XII. v. 1—3.
2°. " XIII. v. 16.
3°. " XV. v. 2—5.
4°. " XVI. v. 10.
5°. " XVII. 1-6, en 15-21.
6°. " XXI. v. 12, 13.
7°. " XXII. v. 15—18.
(†) Rom. IV. v. 17—22.

(*) RITTER. *Erdkunde*. Th. II. s. 263.

bewijs is hem de oude overlevering voldoende: »dat Ismaël de Stamvader der Arabieren was." Tot een ſchriftelijk bewijs van zijn aangeboren recht op dit grondbezit beroept de Arabier zich op de uitſpraken van den Koran, en past de plaats van Mozes eerſte Boek uit het XVIe Kap. het 12^e vers met blijkbaar welgevallen op zichzelven toe, waar van den Stamvader zelf gezegd wordt: »Hij zal een woudezel van een mensch zijn: zijn hand zal tegen allen zijn, en de hand van allen tegen hem." Zoo verre dus de Arabieren vrij wonen, zoo verre ſtrekt voor hen Arabië."— — — »Door Arabië, dat is: *woestland*, *land der Nomaden*, moeten wij, volgens JONES, de landſtreek tusſchen den Tiger, de landengte van *Suez* en de roode zee verſtaan, wijl ſedert onheugelijke tijden de Arabiſche ſpraak, zeden, en levenswijze der bewoners, in den naauwſten zamenhang waren met de natuur des lands, en geheel als inheemsch te beſchouwen zijn. In de woestenijen van Mezopotamië werd in de oudſte tijden zoowel als nog heden Arabisch geſproken." —

Het Arabiſche ſchiereiland bevat alleen 50,000 vierkante mijlen; is meer dan viermaal zoo groot als Duitschland, en even zoo uitgestrekt als voorheen het Romeinſche Rijk was. De Arabier echter bepaalde zich niet bij dit ſchiereiland. Het werd (zegt RITTER) de wieg van de zwervende horden der keerkrings-ſtreken van Noord-Africa en Zuid-Azië, eene levende bron van menſchen, wier ſtroom ſints duizenden van jaren zich heinde en veer naar het Oosten en Westen heeft verſpreid. — — *In tallooze vorſtengeſlachten hebben de Arabieren meer dan honderd verſcheidene troonen nog buiten hun ſchiereiland bekleed* (*).

»In de vroegſte tijden vóór Mahomed bevonden zich hunne ſtammen reeds in geheel het westelijk Azië, Syrië, Palestina, Egypte, Mezopotamië, aan den Tiger, tot Iran; in Dekane, (Oost-Indië) ſedert Agatharchides leeftijd tot op de aankomst der Portugezen; in Africa, langs den Nijl opwaarts, tot Meroë, en langs de kust tot kaap Korientes. Schier op ieder eiland van den grooten Indiſchen en oostelijken Oceaan tot aan de Molukken hadden zij, zoo ver ſlechts in de geſchiedenis opgeſpoord kan worden, lang voor de aankomst der Portugezen, hunne volkplantingen."

»Zulke Arabiſche Coloniën vindt men in Africa op de Oostkust van Quiloa en Moſambique, bij de bewoners van Tigre en Habes, bij het Nijlkatarakt en Nubië, langs de noordelijke oevers van den Niger en Senegal, bij de Oazen, de dalen van den Atlas, de kustſtaten van Marokko oostwaarts tot aan den Nijl (†); voorts in Azië in Bengale, Malabar, de vlakte van Dekane, van het land der Afghans (§), in het hooger Bucharije, Balk, Samarkand, Korazan, Iran en langs de kustlanden van den Indus tot de Delta van den Eufraat. Hunne vroegere zeevaarten gingen over Ceylon in Oost-Indiën tot Kanton, waar zij onder eigene hoofden (Kadis) ſtonden." — Waarſchijnlijk hebben zij ook Madagaskar bevolkt. — In het Westen overſchreden zij de palen van het vaste land van Africa, bevolkten van 712—1491 de zuidelijke helft van het Iberiſche ſchiereiland, en heerschten aldaar zeven eeuwen lang. Karel Martel ſtelde paal en perk aan hunne voortſchrijdende macht door de luisterrijke overwinning van Tours en belette alzoo het Mahomedanismus om verder door te dringen.

Laten wij, nadat we, grootendeels op het voetſpoor van RITTER, de verbazende uitbreiding van Ismaëls nakomelingen, wier taal nog van Indië tot Marokko wordt geſproken, en door een derde gedeelte van Azië verſtaan wordt, gezien hebben, nog eens terugzien op den onmerkbaar kleinen aanvang derzelve in Gods beloftenisſen aan den Aartsvader, en zijne toezegging aan de zwervende Hagar: »Wat is u Hagar? vrees niet, want God heeft naar des jongens ſtem gehoord: ſta op, hef den jongen op, en houd hem aan de hand; want ik zal hem tot een groot volk ſtellen. En God was met den jongen, en hij werd groot; en hij woonde in de woestijne Paran, en werd een boogſchutter; en zijne moeder nam hem eene vrouwe uit Egypteland (*).

Zijn de profetiën vervuld geworden?

II.

NAKOMELINGEN VAN SARA.

Van de afſtammelingen van Hagar komen wij tot die van Sara (†), door Izaak.

1. Van deszelfs zoon Ezau (Edom) ſtammen de Idumeërs (Edomiten) af, die ten zuiden van Palestina tot aan de roode zee toe woonden.

2. Van Jakob zijn de Israëliten afkomſtig.

Zien wij nu eerst op de tien ſtammen van Israël, als welke het eerst uit hun land verdreven en door Salmanasſar den Koning van Asſyrië naar het land der Meden en aangrenzende volken werden gevoerd, dan vinden wij ook velen uit hen, zoowel als uit de Stammen van Juda en Benjamin, die na de vermeestering der Oostelijke Rijken door Cyrus, in het Joodſche land zijn teruggekeerd. Reeds het vijfde Hoofdſtuk van het eerſte Boek der Makkabeeuwen, en verſcheiden plaatſen der geſchiedenis van Jozefus leveren hiervan bewijzen; maar ook in het Nieuwe Testament vinden wij niet alleen een geheele Apostoliſche brief (die van Jacobus) aan de *twaalf* Stammen die in de verſtrooiïng waren

---

(*) *Erdkunde*. Th. II. S. 291.

(†) Eene treffende beſchrijving van deze Ismaëlitiſche ſtammen in de omſtreken van Algiers vindt men in het rapport van de Commisſie door de Franſche Regering in het voorjaar gezonden naar de Africaanſche kust om de belangen van het door de expeditie van 1830 veroverde gebied op te nemen en na te gaan. Ook de inhoud van dat *rapport* toont de letterlijke vervulling van het omtrent Ismaël en zijn nakroost in de boeken des Bijbels voor zoovele eeuwen voorſpelde duidelijk aan. Zie *le Semeur*. 1834. N°. 26.

(§) Volgens *Sir* W. JONES (*Asiatic researches*. Vol. II. N°. 4.) zouden de Afghans, die hier door RITTER als vermengd met Arabiſche Stammen worden voorgeſteld, oorſpronkelijk Joden zijn, en wel van de in ballingſchap weggevoerde tien Stammen. Het getuigenis der beste Perziſche Geſchiedſchrijvers zou daarheen leiden, en hunne namen en overleveringen het ondubbelzinnig bewijzen. FABER, *on the prophecies*. Vol. II. p. 412, 413.

(*) Gen. XXI. v. 17—21.

(†) De *Midianiten*, ofſchoon door *Ketura* van Abraham afkomſtig, worden hier niet door ons vermeld, omdat de beloften en voorſpellingen aan den Aartsvader gedaan niet onmiddelijk op hen betrekking hebben.

gericht; maar ook in het heilig geſchiedverhaal zelf komen enkele perſonen voor, als de Profetes Anna, die tot eene der tien Stammen behoorden. Voorts is ook hun ſpoor in het Oostelijk Azië niet verloren gegaan. Naar *Benjamin van Tudela*, een ſchrijver door den bovengenoemden treffelijken RITTER aangetogen, woonden omſtreeks het jaar 1173 na Chr. geb. vele Joden uit de Stammen *Dan*, *Naphtali*, *Zebulon* en *Azer* aan den Opper-Gihon. Hun gebied zou zich 20 dagreizen ver langs die rivier hebben uitgeſtrekt: hun Opperhoofd was (in navolging van Mozes) een Leviet. Zij gaven voor te behooren tot de Stammen die Salmanasſar naar gindſche zijde van den Eufraat heeft overgevoerd (*), en van welke reeds Jozefus zegt, dat zij vele duizenden in aantal waren. Kooplieden uit Bucharije bevestigden dit ten tijde van Peter den groote; en nog in het midden der XVIIIe Eeuw dienden 3000 Joden in het leger van den Perziſchen Nadir Schach. De nog verſche nasſpeuringen van Buchanan bevestigen dit bericht, hetgeen men zoo dikwijls als fabelachtig heeft willen doen voorkomen. Deze vier ſtammen maken ſlechts een deel uit van die 65 Joodſche volkplantingen welke de *oude* of de *zwarte*, in tegenoverſtelling van diegene welke naar Jeruzalem zijn teruggekeerd, genoemd werden. Zij ſtaan van Buchara tot den Indus en China door oostelijk Azië heen, onder despotieke vorſten, zijn zeer welvarend en trekken in alle richtingen door Middel-Azië henen. De gemelde *Benjamin van Tudela* ſpreekt ook van 50,000 Joden, in Samarkand wonende; en ook in Bochara is nog hedendaags hun aantal niet gering.

Zoo zijn dan deze tien Stammen wel alleen in Azië, maar aldaar ook over eene uitgeſtrektheid van 1000 mijlen verſpreid. Verdreven uit het land der belofte, maar welvarend, vrij en ontzien, ſchijnen zij voor den voorvaderlijken afgodsdienst veel minder ſtreng te worden geſtraft, dan de Stammen Juda en Benjamin voor den grootſten gruwel, immer begaan, voor de kruisſiging van den Christus!

Zullen wij de verſtrooiïng der afkomelingen van deze twee ſtammen over geheel de aarde aanwijzen? Men zou eer kunnen vragen: Waar vindt men geene Joden, dan waar vindt men er? In Europa, van Lisſabon tot St. Petersburg; in Azië heinde en veer; in Africa door vele kustlanden heen; in Abysſinië, in de Roofſtaten; op de Zuidwestkust; in het hart des werelddeels. Voorts in Noord-America, enzv.; overal.

»Wie kan het ſtof Jakobs tellen, en het getal van het vierdedeel van Israël?" Zijn de profetiën vervuld geworden?

Doch hier biedt zich als van zelf de vergelijking tusſchen Abrahams nakomelingen door Izaak, en die door Ismaël aan. Welk een onderſcheid! Arabië vertoont zich zoo ver ſlechts de Geſchiedenis reikt, als een veroverend, maar nooit veroverd land, noch door de Perzen, noch door Alexander den groote, noch door de Romeinen overwonnen (*). Het Arabiſche ſchiereiland is eene *levendige bron van menſchen*, waaruit wilde krijgslieden voortſtroomen en de volken van den muur van China tot de zuilen van Hercules overwinnen (†); terwijl Izaaks nakroost daarentegen van oude tijden af, eerst van Salmanasſar en Nebukadnezar; later van Titus; eindelijk van Trajanus overweldigd, gevangen weggevoerd, verkocht, in alle landen verſtrooid werd; zoodat zij op de ganſche aarde geen Vaderland meer bezitten: en toch, zij zijn en blijven, ook buiten Palestina en Jeruzalem, één Volk!

»De verwoesting der heilige ſtad" (zegt BUCHANAN) »zweeft den Indiſchen Joden ſteeds voor den geest, zoo dikwijls zij van zich zelve als van eene natie ſpreken; want offchoon zij geenen Koning en geen Vaderland hebben, toch beſchouwen zij hun volk ſteeds als één in wezen. De verwijdering van tijd en plaats ſchijnt hen van de herdenking aan Jeruzalems verwoesting niet te berooven. Dikwijls heb ik daarbij gedacht aan de woorden van den Pſalmist: *Indien ik u vergete, o Jeruzalem! zoo vergeet mijne rechterhand zich zelve!* — Het is op eenige plaatſen eene verordening der Rabbijnen geworden, dat, wanneer een Israëliet een nieuw huis bouwt, hij een klein gedeelte van hetzelve onvolkomen moet laten; op welke hoogte dan deze woorden worden aangeſchreven: »Ter gedachtenis aan de verwoesting!" — Even als dus Arabië het middenpunt is, van waar het van alle zijden gevreesde volk naar alle zijden zich in zegepraal en met woeste verdelging uitbreidde; zoo zijn Palestina en Jeruzalem het middenpunt, waarheen het overwonnene, naar alle kanten verſtrooide, van de geheele wereld verachte en verdrukte volk der Joden in de herdenking aan zijne aloude heerlijkheid onder David en Salomo, altoos het hopend en verlangend oog richt.

Tegenover de bovenſtaande ſchildering van den woesten krijgsmoed der Arabieren, ſtaat met eene vreesſelijk verheerlijkte waarheid de voorzegging van den alouden Godsman aan Israël over (§):

»Indien gij de ſtemme des Heeren uwes Gods niet zult gehoorzamen, om waar te nemen dat gij doet alle zijne geboden en zijne inzettingen die ik u heden gebiede, zoo zullen alle deze vloeken over u komen en u treffen. De Heere zal u geven geſlagen voor het aangezicht uwer vijanden: door éénen weg zult gij tot hen uittrekken en door zeven wegen zult gij voor hun aangezichte vlieden; en gij zult van alle koningrijken der aarde beroerd worden. Gij zult op den middag omtasten, gelijk als een blinde omtast in het donkere, en zult uwe wegen niet voorſpoedig maken; maar gij zult alleenlijk verdrukt en beroofd zijn alle dagen, en daar

(*) 2 Kon. XVII.

(*) Aelius Gallus, die onder Augustus het diepst in Arabië indrong, moest zonder hetzelve te onderwerpen, met groot verlies terug trekken.

(†) »Ze zijn trotsch op hunne vrijheid" (zegt een Oostersch Dichter van hen:) »zij vinden vermaak in oorlogsdaden, en maken met het bloed hunner vijanden de aarde rood als wijn; en vullen met hunne lange ſpeeren de lucht als een bosch van riet."

(§) Deut. XXVIII. v. 15, 25, 29, 33, 37, 64, 65, 66.

zal geen verlosser zijn. De vrucht uwes lands en allen uwen arbeid zal een volk eten dat gij niet gekend hebt; en gij zult alle dagen alleenlijk verdrukt en geplaagd zijn. Gij zult zijn tot eenen schrik, tot een spreekwoord en tot eene spotrede, onder alle de volken, daar u de Heere henen leiden zal. En de Heere zal u verstrooien onder alle volken van 't éene einde der aarde tot aan 't andere einde der aarde; daartoe zult gij onder dezelve volken niet stille zijn en uw voetzole zal geen ruste hebben, want de Heere zal u aldaar geven een bevend harte, en bezwijking der oogen, en mattigheid der ziele; en uw leven zal tegenover u hangen, en gij zult nacht en dag schrikken en zult uwes levens niet zeker zijn." —

Is zulk eene nakomelingschap de zegen van Abraham? Is het nakroost van den beloofden Izaak een spot geworden van den bastaard Ismaël? —

Ja, en echter is het het uitverkoren Volk Gods, waarop de grootste der aan Abraham gedane beloften rustte. »Gijlieden" (zeide Petrus tot de inwoners van Jeruzalem (*),) »zijt kinderen der Profeten en des verbonds 't welk God met onze Vaderen opgerecht heeft, zeggende tot Abraham: en in uwen zade zullen alle geslachten der aarde gezegend worden (†)."

De bovennatuurlijke afstamming dezer kinderen des verbonds van de bedaagde en onvruchtbare Sara was reeds eene voorbeduiding dat zij van de wet der natuur, waar de heidenen geheel aan onderworpen waren, onttrokken zouden worden, en God eene nieuwe wet, de voorbereiding der nieuwe geboorte voor alle volkeren der aarde, zoude daarstellen.

»De Silo is gekomen, tot welken de Volken verzameld worden; de ster is opgegaan uit Jakob! 't Is te geringe dat gij mij een knecht zoudt zijn om op te richten de stammen Jakobs en om weder te brengen de bewaarden in Israël: ik hebbe u ook gegeven tot een licht der heidenen, om mijn heil te zijn tot aan het einde der aarde (§)." Wie kan de Christenen door alle werelddeelen heen verspreid tellen? Hun getal wast met elken dag aan, en zal aangroeien door de prediking van het Evangelie onder den ganschen hemel. — De heidenen zijn geacht als een droppel aan den emmer.

Hoe verandert de Heer het aanschijn der wereld naar zijn welbehagen! Was niet eenmaal de geloovige Abraham als een kleine droppel aan den grooten emmer der heidenen? — Eindelijk zal het éene kudde en één Herder zijn. Christus, door wien alle volkeren der aarde moesten worden gezegend zal zich eenmaal ook over het rampzalig nakroost van Israël ontfermen. — »Hebben zij gestruikeld opdat zij vallen zouden? Dat zij verre. Maar ook zij, indien ze in het ongeloove niet blijven, zullen weder ingeënt worden; want God is machtig hen in te enten. Want indien Gij (Christen uit de heidenen!) afgehouwen zijt uit den olijfboom,

(*) Hand. III. v. 25.
(†) Verg. Gal. III. v. 16.
(§) Jez. XLIX. v. 6.

die van nature wild was, en tegen nature in den goeden olijfboom ingeënt, hoe veel te meer zullen deze die natuurlijke takken zijn in haar eigen olijfboom ingeënt worden (*)!"

Ja, de tijd is aanstaande wanneer de Joden zullen zeggen: Gezegend is Hij die daar komt in den name des Heeren! Treffend spreekt hen de Dichter in deze treffelijke verzen aan (†):

Schiet, lang verachte stam, in blij gebladert uit!
God wilde uw hoogmoed eens, en d' onzen thands verlagen:
Hereend zal onze olijf zijne oogst van vruchten dragen:
Hereend heft hij zijn kruin ten wolken, en omvat
Heel 't aardrijk, en de daauw des hemels drenkt zijn blad,
En 't drupt van 't manna der onsterflijkheid! — Hebreeuwen!
Verliest geen voorrecht van een dertigtal van eeuwen,
In roeping, weldaân, en kastijding omgegaan,
Om 't onherroeplijk pad des afgronds in te slaân!
Aanbid, o edel Volk, door de Almacht uitverkoren,
Den Zoon van David, reeds in Abrams heup gezworen!
Houd onverwrikbaar aan uw heilbeloftnis vast;
Het oogenblik genaakt. Hij beve wien 't verrast!

Ten slotte nog eene belangrijke bijzonderheid. Van Ismaël daalt de Arabische stam Koreisch af; en van dezen stam was: — Mahomed! Hier biedt zich een gewichtig punt van vergelijking aan. Gelijk van den beloofden Izaak de ware Messias is gesproten, van welken een geestelijke zegen zich ver buiten den kring van de Joodsche Stammen over alle volken der aarde zoude uitbreiden, zoo is van den bastaard Ismaël de bastaard-Messias voortgekomen, die over zoovele volken vloek en logen gebracht heeft, welke met de Arabische stammen evenmin verwant waren. Even als in den Bijbel de Joden als Gods uitverkoren Volk, als bewaarders en getuigen van de ware Godsdienst ons voor oogen staan, even zoo heet het ook in den Koran: »Dus hebben wij u, Arabieren! tot een volk midden in de volkeren gesteld, opdat gij als getuigen moogt optreden tegen de overige geslachten der menschen (§)!"

Zoo sprak de valsche Profeet. Om zijnent wil is Abrahams nakomelingschap uit Hagar niet tot een zegen, maar ten vloek der menschen. Abraham had reeds driemaal de belofte van een' zoon ontvangen: eerst als hij zijn Vaderland verliet; daarna toen hij van zijnen neef Loth scheidde; eindelijk na het XVe Hoofdstuk van Genesis. Men zou bijna zeggen dat Sara door ongeloof (even als weleer Eva) Abraham verleid had om Hagar ter vrouwe te nemen; daar uit dezen echt, die niet op Gods bevel was gesloten, de valsche Profeet, de leugen-Messias afstamt (**).

(*) Rom. XI. v. 15.
(†) Bilderdijk. *Navonkel.* Dl. I. bl. 48, 49.
(§) Men rekent dat er heden ten dage nog 160 millioenen Mahomedanen zijn tegen 175 millioenen Christenen.
(**) Het mag echter ter verschooning van Abraham niet voorbijgezien worden, dat hem omtrent dezen tijd nog niet stellig schijnt geopenbaard te zijn geweest, dat de Zoon der belofte uit Izaak moest geboren worden. Men zie de Leerrede van S. R. C. Gaussen: *Sara épousant Agar*, Par. et Gen. 1834.

Toen Hagar voor Sara in de woestijn gevloden was, ſprak de Engel des Heeren tot haar: »Keer weder tot uwe vrouwe, en verootmoedig u onder hare hand;" — onder de regtmatige vrouw en ſtammoeder van den Mesſias. Dit geldt ook van de geestelijke afkomst van Ismaël: wederſtreven zij Christus, »zoo zal het licht Israëls een vuur zijn en zijn Heilige een vuurvlam, die Mahomeds dorpen en dreven zal aanſteken en verteeren op éénen dag." Want allen die Hem wederſtaan zullen te ſchande worden. De tijd der vervulling genaakt.

(Gedeeltelijk naar aanleiding van de *Evang. Kirchenzeitung*).

EEN BLIK OP DEN STAAT DES CHRISTENDOMS IN HET OOSTELIJK GEDEELTE VAN PRUISSEN.

Wij hebben in een vroeger nummer ons oog op de oevers van den Wupper en de Pruisſiſche Rijnlanden gerigt, en wij verheugden ons over het zout, dat de Heere ook daar nog heeft doen overblijven, op dat het ook in het midden van het afgeweken en rationalistisch Duitschland aan geen getuigenis ter zijner eere zoude ontbreken.

Wanneer ons harte treurt over de kracht der dwaling, die zich hier in de ſchitterende pracht van het bijgeloof, ginds in de dorheid en zedeloosheid van het ongeloof openbaart; als wij de gemeente Gods bedreigd of miskend zien, dan verkwikt ons de aanblik van die oorden, alwaar het Christendom des harten, gedurende eenigen tijd beſcherming en opkweeking ſchijnt te vinden.

Onder deze plaatſen verdient zeker Berlijn, de hoofdſtad des Pruisſiſchen Rijks, en in het oostelijk gedeelte van dat gewest gelegen, eene bijzondere melding. Niet alleen wordt aldaar door eenige christelijk gezinde leeraars, als Theremin, Strauss, Neander, Gossner, het Evangelie als eene kracht Gods ter zaligheid verkondigd, maar aldaar zijn ook in de laatſte jaren vele zielen uit de duisternis, waarin hier, op zeer weinige uitzonderingen na, de beſchaafde klasſen bijna geheel gedompeld waren, tot het waarachtige licht gebragt, en de overlevering der waarheid, die onder de mindere ſtanden nog ſteeds bewaard was gebleven, is weder meerder aan het licht gekomen, waardoor het bleek dat het licht der waarheid nimmer geheel uitgedoofd was geweest. Hoeveel had ondertusſchen, de door de wereld om zijne gaven geëerde, doch voor zich zelve zoo rampzalige Frederik de tweede niet gedaan, om dit geloof der vaderen in zijn rijk uit te roeien. Trots alle zijne spotternijen en de aanvallen der franſche wijsgeeren, die hij om zich heen vergaderde, toonde God dat hij getrouw is in geſlachten, door op den bodem des volks eene kleine ſchare belijders van het onveranderlijk Evangelie te doen overblijven, die door den afval der hovelingen, of de verachting der vrijgeesten niet uit hunne vastigheid geſchokt wierden. Toen omtrent het einde der vorige eeuw de Letterkunde eene ſoort van godsdienst geworden was die den Bijbel moest vervangen, en men met Schiller en Goethe dweepte als of dezen de zielen van den dood zouden kunnen verlosſen, toen op de meeste kanſels niets was overgebleven dan de bloemen eener doellooze welſprekenheid, of de ſtelſels eener aan ſmaak en mode onderworpene wijsbegeerte, getuigde te Berlijn nog ter eere der waarheid de ſtem van een eenvoudig leeraar, Hermes genaamd, in een vergeten gasthuis dier ſtad. De parochie waartoe deze kerk behoorde was zoo arm dat het aan geld ontbrak, om dezelve bij den avonddienst behoorlijk te verlichten; en de arme vromen, die zich aldaar in de verkondiging der oude waarheid verlustigden, bragten hunne kaarsjes mede, die zij gedurende het gezang opſtaken. Ook de vrome Jänicke, door zijne werkzaamheden tot de toebereiding en uitzending van zendelingen bekend, bleef gedurende dit tijdperk, waarin de waarheid geheel vergeten ſcheen, de eer van zijnen Heer handhaven. Toen nu het gewigtig jaar 1813, het tijdſtip der afſchudding van het franſche juk, verſcheen, dat aan geheel Duitschland de vrijheid, en aan zoo velen gemoederen eenen weldadigen ſchok gaf, was deze indruk bij de meesten wel is waar uitſluitend van eenen ſtaatkundigen en vaderlandſchen aard, doch zij was echter tevens de aanleiding bij velen, die tot nader onderzoek bragt, en die, vooral toen zoo vele dichterlijke droomen van geluk en volksglans niet verwezenlijkt wierden, troost deed zoeken in die godsdienst, die men eerst gemeend had wel te kunnen ontberen. Velen gingen den ouden Hermes hooren, en er ontſtond bij hen eenig vermoeden, dat het Evangelie iets anders was dan hetgeen zij tot nu toe daarvoor hadden aangezien. De oprigting der hooge ſchole te Berlijn was ook niet zonder invloed ten goede geweest. Zij had plaats in het midden van de grootſte rampen des Rijks, en hare eerſte Profesſoren waren diegenen, die vroeger in Halle waren aangeſteld geweest, welke ſtad tijdelijk een deel van het gebied van Jerome Napoleon uitmaakte. Deze mannen, Schleiermacher, de Wette, Marheinecke en Neander, hoewel in hunne opvatting van het Christendom zeer onderſcheiden, waren echter alle geſchikt om den lust tot onderzoek onder de ſtuderende jeugd op te wekken, en er beſtond van toen af ook te Berlijn een kamp tusſchen licht en duisternis die met ieder jaar in belangrijkheid toenam, en zeker was de invloed van Neander, die met klimmende helderheid de waarheid des Evangelies huldigde, aan velen tot zegen; terwijl het beſluit, door den koning tot afzetting van de Wette genomen, bij het ontdekken van eenen brief van dezen aan de ouders van Sand, die de misdaad van hunnen zoon in een verſchoonlijk daglicht ſtelde, het bewijs gaf, hoe het zijn vaste wil was, de beginſels van regt en waarheid, op de ordeningen Gods gegrond, te handhaven.

Niettegenſtaande deze flikkering bleef echter nog het grootſte gedeelte van Duitschland in eene dikke nacht gehuld. De pogingen van zoo vele vijanden des Evangelies waren niet zonder vrucht gebleven, en het Antichristendom was eene magt geworden, die niet met éénen ſlag uit te roeien was. Het ongeloof had zich

geheel van alle de wetenſchappen meester gemaakt. Men ſpaarde vlijt noch ſchijnbare geleerdheid om de onechtheid van bijna alle de boeken des Bijbels te beweren. De waarheden werden in een hatelijk of belagchelijk daglicht geſteld, en zelfs de goddelijke leer der verzoening werd met den naam van bloedtheologie gebrandmerkt. De aanhangers der oude waarheid werden overal als geestdrijvers en ſteilhoofden uitgekreten. De jeugd werd reeds vroeg door Dinter en zijne leerlingen in den grond bedorven; men gaf hun boeken in de hand, waarin de geſchiedenis vervalscht en de heilige Schrift als een ſprookje behandeld werd. In eenen rijperen leeftijd wachtten hen de onderwijzingen van eenen Paulus, Wegſcheider of Geſenius, die hunne geleerdheid tegen de waarheid die uit God is, misbruikten. Alle journalen en tijdſchriften waren geheel in handen der Rationalisten, die zelfs in ſommige Staten eene ongeſtoorde heerſchappij voerden, en de tegenovergeſtelde gevoelens geheel meenden verdelgd te hebben; terwijl in andere gewesten de lust tot zinnelijk genot alle ſporen van eene hoogere behoefte ſcheen te hebben uitgewischt. Zoo bevonden zich dan de geloovige gemeenten in Duitschland, en de Christenen die hunnen Heer getrouw waren gebleven, als zoo vele palmenboschjes in eene dorre zandwoestijn. Zij kenden elkanders ſtemme niet, zij waanden dikwijls alleen te zijn overgebleven; maar het behaagde God ook nu weder te openbaren, dat Hij zich in het midden van den afval nog de zevenduizend bewaard had, die hunne knieën voor den Baäl niet gebogen hadden. De perſoon die door God beſtemd was om in Duitschland de ſtemme zijner waarheid doende hooren, tusſchen de verſpreidde geloovigen een band uit te maken, en Bijbel en Openbaring ſchrede voor ſchrede tegen de aanmatigingen des ongeloofs te verdedigen, was Profesſor Hengſtenberg, uit West-Pruisſen geboortig, die op zulk eene wijze vroeger in de diepten van het Rationalismus was verzonken geweest, dat iemand toen van hem zeide: »Nu, als Hengſterberg bekeerd wordt, dan kan ik alles gelooven.” Deze kwam tijdens het ſchrijven zijner disſertatie tot licht, en nog zeer jong tot Profesſor te Berlijn benoemd, werd hij aldaar in 1827 de ſtichter en hoofd-redacteur van het zoo gewigtig weekblad de *Evangeliſche Kirchen-Zeitung*, (Evangelisch Kerkblad,) een tijdſchrift dat vele medearbeiders telt en hetwelk zoo wel tot verdediging der waarheid, tot mededeeling van al hetgeen met de uitbreiding van het rijk Gods in verband ſtaat, als ook tot beoordeeling der gebeurtenisſen van den tijd uit een christelijk ſtandpunt, ſtrekkende is. Onwrikbare moed en groote belezenheid werden er vereischt om in deze onderneming pal te mogen ſtaan, niettegenſtaande de listige aanvallen der vijanden en de flaauwhartigheid veler vrienden. De eerſten waren onvermoeid bezig om de onderneming te doen mislukken, en daar hunne hevige aanvallen of laaghartige paskwillen zonder uitwerking bleven, lieten zij niet na om meermalen de regering opmerkzaam te maken op den gevaarlijken invloed van een blad, zoo geſchikt om den vrede der kerk te ſtoren. Ook met de vrienden was de verhouding niet gemakkelijk, want toen de Kirchen-Zeitung de diepte van den afval die aan de hoogeſchool van het eenmaal zoo bloeiende Halle heerschte, met moed ontſluierde, had er zelfs eene ſchudding in de betrekkingen tusſchen de medewerkers plaats, en de beroemde Neander vond het raadzaam zijn deel aan de Redactie op te geven. Toen dit blad na de omwenteling van 1830 het goddelijk regt in den Staat verdedigde, en de nietigheid der liberale ſtelſels uit de ondervinding onzer dagen aantoonde, verloor hetzelve hierdoor geheel haren invloed bij de Christenen in Frankrijk, die hunne geliefde afgodsbeelden, hoe dikmaals ook reeds derzelver nietigheid gebleken was, niet wilden opgeven.

Eindelijk heeft de Redactie, hoewel zich geheel en al met de Lutherſche ſymboliſche boeken vereenigende, thans eene moeilijke betrekking tot de zoogenaamde Ultra-lutherſche partij, die in Silesië ontſtaan, zich over Pommeren uitbreidt, en meer en meer alle diegene wier harten opgewekt zijn geworden vereenigt in den tegenſtand tegen de Unie van Lutherſchen en Gereformeerden, door den Koning van Pruisſen zoo zeer gewild en begunſtigd.

Deze partij, ofſchoon zich echte Christenen onder dezelve bevinden, is tegen de Gereformeerden met eene verblinding ingenomen, die door Prof. Hengſtenberg geenszins gedeeld wordt; hoezeer dan ook de gereformeerde lezer bij al den ijver waarmede deze geleerde de waarheden verdedigt, die de Hervorming weder aan het licht bragt, wel eens ſtuit op die miskenning van dierbare waarheden, welke dit Lutherſche ſtandpunt medebrengt. De band tusſchen degenen die tot handhaving der waarheid tegen ongeloof en bijgeloof geroepen zijn, zal echter door dit verſchil niet geſtoord worden, want wij weten dat hoewel alle de geloovigen één zijn in Christus, de tijd nog niet gekomen is waarin het heeten zal ééne kudde en één Herder.

Onder de redenen die het ons tot eenen dierbaren pligt maken, ook in onze nederduitſche Stemmen, van deze hoogduitſche ſtem tot handhaving der waarheid te gewagen, behoort deze, dat het den Nederlandſchen Christen niet dan aangenaam kan wezen, diegenen te leeren kennen, die in andere landen in den grooten ſtrijd van het licht tegen de duisternis begrepen zijn. Opmerkelijk is het tevens, dat gelijk wij dit onlangs van den West-Pruisſiſchen Dr. F. W. Krummacher mogten melden, ook deze getuige voor de eer van den Verlosſer in Oost-Pruisſen (wij bedoelen Profesſor Hengſtenberg) zich voor weinige weken op onzen vaderlandſchen bodem bevond, toen hij zich ter herſtelling eener gezondheid die door de inſpanning, tot zulke uitgebreide werkzaamheden vereischt, reeds veel geleden had, naar de baden te Scheveningen had begeven. Het behage den Heere om den wakkeren ſtrijder weder op te rigten en te ſterken. Doch wat ook zijn verdere loopbaan zij, het zaad, nu reeds door hem geſtrooid, zal zijne vruchten voortbrengen, en zij die in den dienst hunnes Heeren ſtaan, weten dat niets hen kan ſcheiden van de liefde Gods

die in Christus is, want de roeping en genadegiften Gods zijn onberouwelijk.

Is het een groot voorregt voor een land, wanneer het een godsdienstig tijdschrift bezit, niet bestemd om de waarheid te ondermijnen, maar om dezelve te handhaven; niet minder gewigtig zijn die werken van meerderen omvang, waarin het godlijk verband tusschen Oud en Nieuw Verbond, tusschen belofte en vervulling overtuigend wordt aangewezen. Ook in dit opzigt heeft Hengstenberg de vruchten zijner belangrijke nasporingen in het licht gegeven. Immers, werd er eene waarheid in Duitschland aan de verguizing des ongeloofs overgegeven, dan was het zeker die verkondiging van den Christus uit het Oude Testament, die voor het geloovig hart in alle eeuwen zoo dierbaar is geweest. Hengstenberg's *Christologie* des Ouden Testaments behandelt dit punt met de meeste helderheid, terwijl zijne verdediging van de echtheid van het boek van Daniël als een meesterstuk wordt beschouwd in die wetenschap der kritiek, die door velen alleen gebruikt wordt om de waarheid van Gods woord te bestrijden.

De tijdingen uit Berlijn, door den voornoemden hoogleeraar medegedeeld, waren in vele opzigten van eenen verheugenden aart. Daaronder behoorden de toenemende belangstelling in de verkondiging der waarheid; de toon van eerbied omtrent het Evangelie, die in de hoogere kringen heerscht; de onderscheiding waarmede christelijke mannen, gelijk nog onlangs de bekende Sartorius van Dorpat, door den Koning behandeld worden, en meer nog dan dit alles de vrijmoedigheid waarmede de Kroonprins van Pruissen voor dat geloof des harten uitkomt, dat toch steeds in alle tijden den Joden eene ergernis en den Grieken eene dwaasheid blijft.

Naast dezen tempel Gods blijven zich echter nog vele Baäls-kapellen verheffen. Velen is het Christendom te eenvoudig, en zij zoeken, gelijk de oude Gnostieken, zich door eene hoogere wijsbegeerte van den grooten hoop te onderscheiden. Bij anderen zijn kunst en smaak de afgoden waaraan gewierookt wordt. Hiervan leverden de onlangs in het licht verschenen brieven eener beroemde vrouw, die zich daarop verhief, dat zij den eeredienst aan Göthe (*den Göthe-cultus*) in Berlijn had ingevoerd, een treurig bewijs op. En deze brieven zijn ondertusschen door velen met groote toejuiching ontvangen geworden. Ook moet men hier weder erkennen, hoe overal, waar het Christendom des harten eenige genade in de oogen der wereld vindt, de geest des tijds nimmer nalaat invloed op hetzelve uit te oefenen, waarvan meestal eene verflaauwing het gevolg is.

Zoo moeten er daar dan ook wel gezelschappen gevonden worden, waar alles in eenen christelijken vorm geschiedt, en waar christelijke voorlezingen gehouden worden, terwijl ondertusschen de erkenning van zonde en ellende en het leven des geestes te vaak gemist worden. Doch de Heere kent wie de zijnen zijn, hij reinigt hen, en doet hen meer vrucht dragen. Hij weet die oogenblikken te doen geboren worden, waarin het blijkt, waar het zaad in eene goede aarde viel, en waar hetzelve door de hitte des daags verschroeid werd.

Niettegenstaande deze opmerking blijft Berlijn een gewigtig punt voor de europeesche Christenheid. Ook Silezië getuigt van een nieuw leven, dat echter juist door de pogingen die van regeringswege zijn aangewend om eene vereeniging daar te stellen, die alleen tot het gebied behoort van Hem die de harten neigt, eene tegenovergestelde rigting neemt, waardoor de aandacht van den Christen van de gewigtigste waarheden wordt afgetrokken, om in een enkel punt het geheele Schibboleth der waarheid te stellen. Diep te betreuren zijn zulke broedertwisten; maar de Heer der Kerke laat dezelve onder zijne kinderen toe, op dat de zielen het oog van de schepselen mogen afwenden, en hetzelve tot den Schepper keerende, bij Hem alleen hunne vastheid mogen vinden.

In Oost-Pruissen blijft het nog duister. Eene oppervlakkige beschaving, eene heidensche letterkunde en valsche wijsbegeerte hebben in dat land veel goeds verwoest. Ondertusschen schijnt het, dat vooral te Dantzig in den laatsten tijd de waarheid krachtig verkondigd werd. Te Koningsbergen was de geestelijk-gestemde, doch naar het oordeel van velen nog niet geheel uit de omwindselen der Neologie losgerukte Professor Olshausen als veel te krachtig en dweepzuchtig voorgekomen, en men had hem het leven verbitterd.

Het komt ons voor dat het voor ons Nederlanders geenszins onbelangrijk is te weten, dat in dat Rijk, hetwelk ook op onze Nederlandsche aangelegenheden zulk eenen gewigtigen invloed uitoefent; in dat Vorstenhuis, wiens leden met dat van Oranje zoo naauw vermaagschapt zijn, getrouwe belijders van den Heere Jezus Christus en getuigen tegen den geest der eeuw gevonden worden. De gemeenschap tusschen die Christenen en ons worde levendig gemaakt door Hem, die alleen de zijnen kent, en die hen elkander doet erkennen, waar zijne wijsheid dit noodig oordeelt. Is men vroeger ijverig genoeg geweest om het gif der Duitsche Neologie in te zwelgen, men schroome ook niet, om die vruchten te leeren kennen die van eene betere afkomst getuigen. In een oogenblik waarin Frankrijk zijnen verpestenden invloed weder meer en meer over ons vaderland begint uit te storten, ten einde hetzelve op nieuw rijp voor deszelfs dwinglandij te maken, zij het ons vergund op een land opmerkzaam te maken, door naauwe banden met ons vereenigd, en alwaar het bestuur niet schroomt om aan de waarheid van het Evangelie opentlijke hulde toe te brengen. De Heere vereenige alle degenen die waarlijk in zijnen name gelooven: zij behooren tot die schare uit alle volken en natiën, die niemand tellen kan, en die Hem eeuwig verheerlijken zal.

DE SARRACENENSTRIJD.

Van dien tijd af waarop het Rijk onzes Heeren begon op aarde gevestigd te worden, zijn omtrent XVII (meer dan XVIII) eeuwen verstreken. Gedurende dit tijdruim heeft het reeds verwonderlijke en luisterrijke gewrochten te weeg gebracht, en het geluid der donderen van JEZUS CHRISTUS, gezeten ter rechterhand des Vaders, heeft door heel de wereld heen geklonken. Die dit alles gering acht, moet of onkundig zijn van de geschiedenis dier tijden, of ondankbaar voor de weldaden der genade Gods, en ongeneigd om die op haar waren prijs te stellen.

VITRINGA, *over Jezaïas*, (Opp. Tom. I. pag. 17.)

Wat juichſtem golſt en dringt me in de ooren
Van uit het vluchtend eeuwverſchiet?
Zie 'k Davids gulden Eeuw herboren,
Wien heel het Oosten hulde biedt;
Wien volk bij volk en ſtam bij ſtam
Met ſtillen ſpijt zien zegepralen,
Gehuld in onverbleekbre ſtralen,
Wier glans van Boven oorſprong nam?

Neen! 't is geen lofgalm van Hebreeuwen
Aan de oeverboorden der Jordaan!
't Zijn zegekreeten op 't verſlaan
Van Sarracener en Maraan,
In d'eerstling van de Christeneeuwen! —
Door Davids hooggeloofden Zoon
Werd van Zijn hoogen hemelthroon
De vijand van zijn rijk verſlagen
Als aarden vaatwerk, met den ſtaf
Dien Hem God zelf in handen gaf!
Hier ziet men 't licht des Konings dagen,
Dien 't eeuwig rijk der aard behoort,
Welks glans reeds aan de heemlen gloort!

Daar- daarom juicht de Christenheid!
Zij ziet in de eer en roem en luister,
Die deze rijkstriumf verſpreidt,
't Verwinnen van des afgronds duister
Door 't licht, dat, aan de hemelbaan,
De STAR UIT JACOB op deed gaan!

Maar wie, wie was 't, die onder Hem
Die heilge zege mocht bevechten?
Wie ſtond, gereed op 's Heeren ſtem,
Ter ſpitſe van de legerknechten,
Aan wier manhafte ſchaar 't behoud
Van 't Christendom was toevertrouwd?

Gij KAREL! Gij, wiens Neêrlandsch bloed
Van ijver gloeide voor de waarheid,
Gij, op wiens paden, voor wiens voet
Zij 't heillicht ſpreidde van heur klaarheid;
En Gij, doorgloeid van 't zelfde vier,
o Ridder, edel en doorluchtig,
In 't krijgsbedrijf zoo kloek en fier,
En toch zoo needrig en godvruchtig!
Gij, aan wiens blinkend wapenſchild
De waldhoorn, eerblijk van uw Koning,
Een' glans verleent, zoo rein en mild,
Als ſchaars aan 't vorstlijk hoofd de kroning!

Wel mocht gij, toen ge uw heldenſtaal,
Bevrijder van Oranjes wallen,
In diergekochten zegepraal
Op d'ijzren ſchedel neêr deed vallen
Der Sarraceenſche heidenſchaar,
Wel mocht gij toen 't gebied verwerven,
Waar voor gij zocht in 't heetst gevaar
Te triumferen of te ſterven!

'T Is ſchoon, wanneer een ſtrijdbaar held
Na 't winnen van verheven palmen,
Ver van 't luidruchtig zegegalmen
Ter neêr knielt op het bloedig veld,
En al zijn wapenroem en eere,
Door hoogmoeds lokſtem niet bekoord,
Wijdt aan der legerſcharen Heere,
Wien alle lof alleen behoort!
Heil, heil uw' naam, doorluchtig Vorst!
Dees dankbetooning kweekte uw borst.

o Eedle teelt van Neêrlands ſtam,
Gij, nooit uw zelf' ontvallen Friezen!
Wat wending ooit uw noodlot nam,
Het deed u nooit uw eer verliezen (*)! —
Gij meê bracht door uw blikkrend ſtaal
Uw grooten koning roem en zege!
De faam verkondige allerwege
Uw aandeel aan zijn wapenpraal (†)!

Neen, nooit, roemruchte Christenſtrijders,
Nooit zal uw heldennaam vergaan!
Nog tuigt de Rhône van uw daân;
Nog roemt hij u als zijn bevrijders:
Zoo lang zijn golven zeewaart ſpoên
Zal 't ſtroomgeruisch het hooren doen,
Hoe de aanval van 't verheidend Spanje
Den grond lei tot den roem van 't luisterrijk ORANJE.

AANTEEKENINGEN

OP DEN VOORGAANDEN LIERZANG.

De ſtrijd welken WILLEM *met den hoorn* tegen de Spaanſche Sarracenen voerde, en in welken hij de ſtad en het gebied van *Oranje* zoo manmoedig van hun benden bevrijdde, dat KAREL *de Groote* hem dit gebied als onafhankelijk vorſtendom ſchonk; een ſtrijd die voor het christelijke Europa beſliſſend mag gerekend worden, is uitvoerig beſchreven door LA PISE, *Tableau de la Principauté et Princes d'Orange*, p. 51, 52.

(*) De *Friezen* waren onderdanen van 't Duitſche Rijk, maar duldden behalven of onder den Keizer geen Vorst, en dit mag hun bij overlevering als een recht door Karel den Groote verleend ingegeven te zijn. Het ſchijnt ook niet geloochend te kunnen worden dat zij in de legers van Karel in Spanje gediend hebben. BILDERDIJK. *Hist. des Vaderlands.* D. I. bl. 252, 253.

(†) De Heer VAN KAMPEN merkt aan in zijne *Vaderl. Karakt.* D. I. bl. 16, dat men het aan den hoogen moed en het nationale gevoel der *vrije Friezen* mag toeſchrijven, dat hun gewest het eenige in NAPOLEONS kolossale Rijk geweest is, hetwelk den alouden volksnaam bleef dragen.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.